Hamam Balkanija

Roman i druge priče

Sva imena u ovoj knjizi su izmišljena. Svi likovi također, uključujući i lik sveznajućeg autora.

Vladislav Bajac

Hamam Balkanija

Roman i druge priče

Fraktura

Copyright © Vladislav Bajac 2008.

Sva prava pridržana. Ni jedan dio ove knjige ne smije se reproducirati u bilo kojem obliku bez prethodnog dopuštenja nakladnika.

ISBN 978-953-266-113-2

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 719935

Poglavlje I

Kod pisanja knjiga čija delimična pozadina leži u (istorijskoj) faktografiji, skoro da se ne može izbeći, makar i slučajna, mistifikacija. Evo, kada sam razmišljao koje su sve slučajnosti u igri i povodom ove knjige, pokazalo se da sam roman o Mehmed-paši Sokoliju počeo da pišem tačno u trenutku kada se zaokružuje pet stotina godina od rođenja njegove "prve polovine" – Bajice Sokolovića (1505). Pomislio sam, pa dobro, ja ću uzgred biti i taj usamljeni pojedinac koji će obeležiti ovako važnu i okruglu godišnjicu. U svojoj zemlji nisam primetio da je nekome od zvaničnika tako nešto palo na pamet (doduše, novinarka lista *Politika* Nataša Ilić u svom tekstu na to jeste ukazala juna 2005, uglavnom da bi uputila sugestiju vlastima i pozvala javnost na renoviranje zapuštene *Mehmed-pašine česme* u Beogradu, ali – ona nije zvaničnik). I dnevne novine *Večernje novosti* su se odužile jubileju u poslednji čas, decembra meseca, objavivši u desetak nastavaka feljton o njemu iz pera Ismeta Kočana.

Bivajući i u toj jubilarnoj godini izvesno vreme u Turskoj, ni u njoj (ni u godini, ni u Turskoj) nisam primetio da je godišnjicu neko praznički prisvojio. Kao da je meni ostavljena jedinstvena prilika da nenametljivo ukažem na povod pišući o njemu, ali ne za javnost već (makar ovoga časa) za sebe? Jer, kad ova knjiga bude objavljena, godišnjica više neće biti aktuelna, zapravo neće ni postojati. Evo, recimo, dok ovo pišem, upravo (i već!) ističe. Dakle, slavljeničko raspoloženje valja

držati pod kontrolom ili ga treba barem prikriti slučajnošću – srećnim spletom okolnosti da ga je prekrila jedna druga proslava – dolazak sledeće godine.

Slavlje pretvoreno u obeležavanje.

Godišnjica zamenjena Novom godinom.

Mehmed-paša prerušen u Deda Mraza!

Istinita mogućnost koja deluje kao vic. Cinični humor iznuđen okolnostima umesto piščevim talentom. To je kao kada pisac piše bez plana, pa na kraju kao rezultat dobije, na primer, *roman bez svojstava.*

Veliko je pitanje šta je slučajnost kod pisanja. Pisac voli da premešta, naliva, dopisuje, umnožava pa skraćuje, organizuje, prekraja... ali iznad svega voli da ukršta. A kada to radi, onda je sve moguće. Zbog toga mu se eventualna krivica za uzgredno (zlo)delo kojeg nije ni svestan može oprostiti kao dečja krivica. Prvo, zato što je to (zlo)delo sasvim slučajno i usput učinjeno; ono nije bilo cilj već je tu bez ikakvog planiranja. Drugo, njegove posledice teško da su toliko dramatične da su nepopravljive. A ako i nisu popravljive, nisu dalekosežne. Treće, osnovna ideja ostaje i dalje u centru pažnje – zlo(delo) je kolaterala. I na kraju, ko uopšte pisca suštinski i ozbiljno shvata? To je još jedan dodatni razlog, ako ne i opravdanje, zašto mu je dopušteno da komotno ukršta. I da ne odgovara.

Evo primera jednog (zlo)dela: u poglavljima koja imaju pretenziju da se bave ovdašnjim dobom (kakvo je i ovo), barem za sada, ja sve vreme vodim razgovor sa samim sobom! Da li je to dobro ili loše? Možda ću na kraju shvatiti da je za knjigu, ipak, dobro, mada ovog časa u to sumnjam. Zašto ne puštam junake da krenu svojim putem, da se – štono kažu – razviju? Pa, možda im nije vreme. A opet... pa ja sam jedan od tih junaka (onaj sa inicijalima V. B.)! Zar se ja kao lik upravo ne razvijam ovim dijalogom sa sobom? Zar čitalac ne počinje već dovoljno jasno

da donosi neke zaključke o njemu (meni)? Mislim, morao bi da donosi neke zaključke. Ako ih on ne donosi, ko će?

Poglavlje 1

Zaustavili su se u Jedrenama, Edirni po turskom, čuvenoj carskoj zimskoj rezidenciji i negdašnjoj prestonici.

Posle odmora, karavan sa velikom većinom dece nastavio je put u unutrašnjost zemlje. Bajica je sa sasvim malim delom grupe od stotinak preostalih zadržan u Jedrenama. Lepota mesta i već sama spoljna raskoš saraja zaokupili su im i utiske i misli. Umalo nisu sasvim zaboravili svu tegobu i dužinu tek pređenog puta. Pred njima je bilo prvo životno iskušenje, kojeg nisu mogli biti svesni niti su ga umeli jasno sebi da predstave; ono se svodilo na upoređivanje onoga odakle su pošli i ovoga u šta su došli, a da pri tom još nisu imali priliku da vide ni drugo, a kamoli treće unutrašnje dvorište saraja!

Čula su već bila potkupljena, a da niko ponudu nije ni izneo.

Smestili su ih u vojničke barake, odmah uz prostorije jedinice koja je pripadala sultanovoj straži. Dodelili su im nekoliko čuvara – poslužitelja koji su govorili srpski jezik, ali koji su im se na njemu obraćali samo onoliko koliko je to služba iziskivala: nisu smeli da upotrebe nijednu privatno upućenu reč, a nekmoli da bilo šta objašnjavaju. Na svakome od budućih poslušnika pojedinačno bilo je da shvati samo ono (ili sve, kako se uzme) što je bio u stanju da razume sam.

U popisne knjige, pored postojećih podataka donetih iz Bosne i Srbije, upisali su im nova turska imena. Bajo Sokolović postao je Mehmed Sokolu. Naredili su im da

se od sada odazivaju samo na nova imena. Odmah su počeli učenje turskog jezika. Ono se temeljilo na postupnosti učenja osnovnoj komunikaciji, ali i iz pojmova koje su bez razumevanja odmah morali da uče napamet uz objašnjenje da će im i oni biti razjašnjeni kasnije, kad počnu da izučavaju Kuran. Časovi jezika trajali su preko celoga dana i prekidani su samo fizičkim vežbama i oskudnim obrocima. Pred san Bajo je sebe i dalje nazivao Bajica, što bi trajalo veoma kratko: potpuno iscrpljen, kao i svi drugi, padao bi u san za tren.

Prvi meseci prošli su munjevito. Čim su novi jezik savladali dovoljno da se bez teškoća sporazumevaju (morali su, dok su bili pred učiteljima i nadzornicima, da i međusobno njime govore), počeli su ubrzano i da čitaju i pišu. Iako je i ranije postojala, tu je začeta sasvim vidljiva selekcija: oni što su se boljima pokazali, odabrani su da izučavaju različite oblasti nauka i da u njih ulaze brzo, široko i duboko. Odmah su bili i propitivani o onome što bi izučili. Oni koji ne bi zadovoljili bili bi pridodavani već pripremanima za niže položaje u budućoj službi. Kada bi ih se dovoljno skupilo u raznim fazama učenja, svi ti manje obdareni za pojedina znanja odvajani su po grupama među one od kojih se manje toga tražilo. No, ono što ih je sve bez razlike udruživalo i bilo svima odmah jasno, to je da je obuka bila podređena zajedničkom istom cilju – da svi služe jednom i jedinom gospodaru. U okviru toga bili su im predodređeni različiti položaji, ali to su bile nijanse u odnosu na zadatu jedinstvenu pokornost i sutrašnju slepu i objedinjenu vernost.

Ritualnom, skromnom i vrlo svedenom ceremonijom jedrenski imam preveo ih je u islamsku veru. Obavljeno je i sunećenje. Tako su sada uz punu i raznovrsnu vojnu obuku mogli da stiču i versko i duhovno znanje. Uskoro su se obim i trajanje ratničkih vežbi potpuno izjednačili sa vremenom provedenim u predavanjima o islamskoj

veri, izučavanju svete knjige Kurana i u zajedničkim molitvama. Bajica se osećao kao neko od koga stvaraju natčoveka, sposobnog i spremnog na svakakve podvige tela, uma i duha. Nije trošio snagu na opiranje; bilo mu je jasno da suprotstavljanjem ne bi uspeo da se odbrani od neminovnog. Ovako je barem imao utehu (ili opsenu) da je u donošenju odluke o pristanku i sam učestvovao.

Prisila ili dobrovoljnost?

Bilo je to kao da razmišlja na osmanskom, a sanja na srpskom. Prevodeći ovako samoga sebe sa jednog jezika na drugi i obrnuto, činilo se kao da time svoju suštinu priprema za večnog čuvara granice između jave i sna. Održavanje ravnoteže na tako oštrom rubu, vremenom je počelo da podseća na snalažljivost vašarskog hodača po žici. Sa povećanjem visine, rasla je opasnost od pada, kao i od njegovih posledica, ali istovremeno i dobit od eventualnog uspeha. Zar upravo ove suprotnosti nisu bile i slika njegovog sadašnjeg, ali i budućeg, dakle – sveukupnog života? Izbor je bio potpuno sužen: mogao je ili da pusti maticu da ga nosi ili da pokuša iz nje da istupi. Ali kako? I, možda, zašto? Čemu? Jer tu nije bilo izbavljenja; odustajanje ga ne bi vratilo kući. Samo bi bio gurnut u najgore moguće životne uslove običnog roba, uz uskraćivanje bilo kakve šanse i za promenom, a kamoli za napredovanjem ili uspehom. Priklanjanje tuđem odlučivanju o njegovom životu obezbeđivalo mu je kakvu-takvu mogućnost da nekada u budućnosti, možda, makar delimično, on preuzme odgovornost za odluke o tom istom, svom, životu.

Poglavlje II

Vreme ratova koji su se vodili na teritoriji moje bivše domovine otišlo je, valjda, u nepovrat. Ali ne i dovoljno da se isperu mnoge njegove posledice. Jedna od njih, naivna samo na prvi pogled, sastoji se od jedne nove i uporne pojave osornog zamenjivanja kvaliteta kvantitetom, recimo – pretvaranja književnosti u matematiku. Da pojasnim. Pošto je tranzicioni period društva kod poluprimitivnih shvaćen i kao pokušaj da se sve izražava brojevima, onda se kao nusproizvod "stvaranja prvobitnog kapitala" kod onih što pljačku naroda i države tako nazivaju, pojavila i potreba da se sve rangira. A rangiranje se obavlja – brojevima. Zavisnicima od novca jedino merilo vrednosti jesu (bile) cifre. I upravo su od brojeva stvorene top-liste svega postojećeg. Šta god da vam padne na pamet, mogli ste to izraziti poređenjem statusnog mesta toga što vam je palo na pamet *u odnosu na nešto* drugo.

Tako su se i u izdavaštvu i književnosti pojavili brojevi svih vrsta. Većina ih je izgledala suvišna u okruženju reči. Osim, možda, brojki koje su izražavale takozvane tiraže iliti brojeve odštampanih primeraka knjiga i broja izdanja pojedinog naslova. Te cifre su bile oduvek tu, ali, iako veoma važne za izdavaštvo, nisu bile presudne, neprikosnovene ili božanske. Prosto su bile tu, kao ravnopravni deo celine sastavljene od raznoraznih elemenata, pa i od brojeva, koji su činili knjigu i njen život.

Ali ovi drugi brojevi, koji su se naknadno pojavili u tranzi-

ciji, bili su suvišni: na primer, broj koji obeležava *zauzimanje* mesta knjige na top-listi najpopularnijih, najprodavanijih, najčitanijih, najmodernijih i slično... Naizgled, *osvajanje* mesta demokratskim putem. Ali, biće da je to privid. Neodoljivi je osećaj da se tranzicija, upotrebom brojeva, gradi *otimanjem* mesta.

A merenjima nikad kraja: koliko nedelja je knjiga na top-listi, koliko je imala izdanja u tvrdom povezu, mekom povezu, ponovljenim povezima, zlatnim povezima, apsurdnim povezima, do poveza na očima čitalaca. Pa onda, na kom mestu je bila prethodne nedelje, koliko sedmica, koliko glasova je osvojila, a ako se glasalo elektronskim putem – koliko je bilo "poseta" sajtu za glasanje. Zatim, upoređivanje: svi ti podaci za prevedenu knjigu sa stranog jezika poređeni sa brojevima u drugim zemljama. Jovo nanovo.

Ima i skrivenih brojeva koji ne stignu do javnosti: dogovori, obavezujući ugovorima, do kog datuma pisac mora da preda rukopis, koliko strana sme ili mora da ima (ni više, ni manje), procenti eventualnih zarada u svim pretpostavljajućim situacijama i to za svaku stranku u dogovoru, a to nisu samo pisac i izdavač. Predviđeno je i šta sa nepredviđenim situacijama!

Neispunjavanje obavezujućih tačaka takvih ugovora takođe se sastoji od cifara: od kaznenih poena do procenata oduzimanja. Ta matematika jača je i od smrti! Sedamdeset godina posle smrti pisca račun i dalje važi: sve se i nadalje obračunava, sabira, oduzima, množi i deli. Sreća je da knjige nadživljavaju svoje autore, ali ni račun se ne da: on pisca prati i na onom svetu i ne dozvoljava mu da se odrekne svojih prava. Taj *post mortem* deo vremena zove se *srećna matematika.*

Polemika *za* i *protiv* ovog i ovakvog braka između književnosti i matematike još se nije rasplamsala. Razlog je jednostavan, iako nije lako vidljiv. Naime, intelektualci su u tranziciji izgubili svoj društveni pa i kulturološki značaj, što ih je zateklo, a

potom zbunilo, unizilo i prilično marginalizovalo. Na svu tu promenu statusa i negdašnjeg značaja nadodala se i nova, surova materijalna nemaština. U takvom preddepresivnom stanju neki od ljudi iz sveta književnosti i izdavaštva postali su moralno i materijalno potkupljivi. Dobili su popularno ime "matematičari".

No sve to možda ne bi bilo tako tragično da nije izazvalo i promenu pojedinih osobina i delova karaktera. U kombinaciji s pitanjem nacije, nacionalne pripadnosti, jezičke kombinatorike, novih samostalnosti i sličnog, taj intelektualac je stigao do problema identiteta. A kad se do njega stiglo, eto rušenja i zidanja, zidanja i rušenja. Identiteta. I svega drugog.

Poglavlje 2

Borilačke veštine mogle su biti i maska za mnogo toga drugog čemu su bili podvrgavani: u naizgled prostoj i veoma surovoj školi fizičkog obračunavanja izučavali su mnoge veštine duha. Na primer, da bi prihvatio hrabrost kao sopstvenu osobinu, morao je prvo da protumači kukavičluk; a tek pošto bi ga savladao svešću, mogao je da pristupi učenju kako ga se osloboditi. Tada bi to novo stanje smeo da nazove ličnim svojstvom.

Uopšte uzev, prelomni momenat celokupne obuke jeste bilo ovo razumevanje između tela i duha. Kad je jednom uvideo vezu, mnogo je lakše i brže uspostavljao vrednosti. Bio je to jedan lančani sled. Iz međusobnih odnosa kukavičluka i hrabrosti, recimo, proizlazili su i odnosi podređenosti i nadređenosti. Strah se pred izazovom povlačio, ali... učitelji su ih tada izdizali na viši stepen probijanja psiholoških barijera: tvrdili su im da se i od straha može proizvesti hrabrost. I to možda još ubitačnija i veća od uobičajene! I ulazili su u takve procese i na sopstvenim primerima dokazivali tačnost ovakvih učenja.

Bili su to načini da se ispravnije razume cilj: trebalo je da se od njega stvori ne natčovek (kako je prvobitno mislio) usađivanjem nečega spolja, već da se što više svega onoga što je unutar sebe već posedovao iznese na površinu i što bolje, zgusnutije i izdašnije upotrebi. Kao da su ga hteli preoblikovati u celovitiju osobu.

Doduše, ovo se poslednje ticalo Bajice i još samo nekolicine mladića iz grupe. Nije morao niko drugi da im

kaže da su predodređeni za posebne zadatke; već su na mnogim podučavanjima bili bez drugih dečaka. No, kao posledica tog izdvajanja i toliko zajednički provedenog vremena, a verovatno i zbog jačeg osećanja sigurnosti u zajedništvu, između nekolicine ih se počelo razvijati čudnovato, možda i spasonosno, novoprobuđeno prijateljstvo; doduše, potajno, jer ga nisu smeli otvoreno pokazivati. Sve do jednog posebnog trenutka.

Bajica ni uz sve višegodišnje prebivanje u jedrenskom saraju nije uspeo da vidi i njegovog gospodara. Sultan se bavio drugim poslovima i prostorima. I kada bi dolazio u Jedrene, međutim, vladar ih uopšte ne bi video jer su sve dečake, pre no što bi se i približio svom saraju, zatvarali u prostore za obuku i čvrsto ih kontrolisali kako ih van njih niko za vladareva boravka ni slučajno ne bi ugledao. No sultan je, kazali su im, redovno obaveštavan o napredovanju budućih čuvara carstva, jer se za njihovu sutrašnjicu vrlo ozbiljno i stalno zanimao. Dokaz je bio i iznenadni dolazak u dvor njegovog izaslanika Deli Husrev-paše, jednoga dana. Bilo je to lice u koje su smeli da pogledaju.

Za tog gosta i domaćina u jednome odmah je organizovano javno pokazivanje nekih od veština i znanja mlađanih učenika carevine, sve uz poštovanje zvanične forme i upotrebu svečane odežde i sveukupnog ceremonijala. Zadivili su ga poznavanjem persijskog i arapskog jezika, istorije, brojem napamet naučenih i izgovorenih sura iz božjeg otkrovenja Muhamedu.

Paša im je na kraju svima, postrojenim, održao i govor. A onda je njih desetoricu već u svemu posebnih, raspustivši ostale đake, pozvao u unutrašnje dvorište saraja rečima da su zaslužili da vide neke od sultanovih odaja. Kada su se zaustavili u jednoj koja je upravo svojom svedenošću opreme i dekoracija kazivala da je važna, paša im je rekao:

“Kad naš vladar okupi vezire u Jedrenama, evo ovde zasedne carski divan da odlučuje o važnim državnim pitanjima. A tamo gore, pri vrhu ovog zida, skoro do samog plafona gde se vidi onaj mali rešetkasti prozor, iza njegovog zastora sedi sultan i odozgo sluša kako rade njegovi veziri.”

“Kao što Alah odozgo gleda na sve nas”, izlete Bajici. Većina drugova ga pogleda s čuđenjem; neki sa podozrenjem, neki sa odobravanjem.

A onda je usledilo nekoliko pravih iznenađenja. Deli Husrev-paša je prvo otpustio svu svoju pratnju i čuvare dečaka, i pošto su svi nestali u prethodnom dvorištu, progovorio je srpskim jezikom!

“Pokazali ste se dobrim učenicima carevine. Kada svoje zadovoljstvo prenesem našem vladaru, to će značiti da ćete uskoro, na osnovu opširnih izveštaja vaših učitelja i nadzornika o svakome od vas ponaosob, početi da se razilazite. Bićete raspoređivani na različite strane sveta i na razne poslove.”

Napravio je pauzu.

Tada je prišao jednom od Bajicinih drugova, sada pod imenom Mustafa, iznenada ga zagrlio i tiho mu rekao:

“Brate.”

Dečak je ostao zbunjen, ne shvatajući šta se događa, podozrevajući da ga možda nije dobro čuo. Paša mu je tada izvesno vreme nešto govorio na uvo, a potom je Bajicu obgrlio oko ramena i njemu šapnuo na uvo:

“I tebi je brat, ali meni je rođeni.”

A onda se ponovo svima obratio:

“Jasno vam je da sam i ja od vašega roda. Ja sam, isto kao i vi, ovamo doveden iz Hercegovine pre punih dvadeset godina. Iz porodice sam Sokolovića i neke od vas ja sam naredio da dovedu. Svoga mlađanog brata prvi put vidim otkako se rodio. Nije li to čudno i ludo?”

Mustafa ga je gledao širom razrogačenih i očiju i usta.

Ni Bajica ga nije posmatrao ništa manje zaprepašćeno. Da ovde, iz ovih usta, posle toliko vremena čuju svoje ne sasvim zaboravljeno ali potpuno potisnuto prezime!

Celokupna pašina priča, shvatili su, imala je za cilj da ih ohrabri da ne odustanu od ukazane im prilike da se što bolje obrazuju, da što više toga iskoriste od ponuđenog i da sve to, kad dođe vreme, upotrebe i za svoje ciljeve – kakvi god bili i kad god se pojavili. Pokazao je meru prisnosti, raznežen njihovim prisustvom i ophrvan sećanjima. Gledao je da bude jasan, ali se pazio da ne bude previše otvoren. Nije morao da im kaže i ono što su sami razumeli: da se, koliko god budu mogli i koristeći svaku pruženu priliku, međusobno potpomažu i podržavaju. Da ne zaboravljaju odakle su, ali i da ne propuštaju ono što ih čeka. Ako im je već suđeno da imaju jednu prošlost, a drugu budućnost, neka iz toga stvore i zadrže nešto po čemu će se, vidno ili potajno, razlikovati od svih drugih. Samo tako će očuvati mir u sebi i sa samima sobom. Jer, naglasio im je, ako ne budu svesni dvojstva u koje su bačeni, neće izdržati nijedno iskušenje.

"Onaj ko uspe da se uzdigne iznad sopstvene dvostrukosti preinačiće nesreću u preimućstvo. Nemati nijednog roditelja prava je tragedija. Imati oba velika je sreća, ali na koju se valja podsećati svakodnevno. Možda vam sada izgleda kao da ste bez roditelja, ali uskoro ćete uvideti da imate oba."

Bajici je paša pomogao da i on osmisli svoju prvu, mladalačku mudrost: ako nešto ne može da se zaobiđe, onda se s tim treba i suočiti.

Jedna sasvim čudna posledica Deli Husrev-pašine posete ispoljila se neusiljeno i potpuno otvoreno: posle njegovog odlaska, ovih desetak odabranih dečaka međusobno je počelo da govori srpski, poštujući sopstveno prećutno pravilo da ga koriste samo van obuke, ali više ga ne prikrivajući. I gle čuda! Niko im to nije zamerao, a kamoli

da im je nadalje zabranjivao! A i zašto bi? Neminovno je bilo da će doći vreme, i sami su znali, kada će se svi razići i kada niko od njih sigurno neće na srpskom govoriti sam sa sobom. Od toga, dakle, štete niko neće imati.

Poglavlje III

Preterano ne volim *definicije* bilo čega (setite se samo koliko je preko svake mere ta reč bila česta u svačijem školovanju). No, kod teme pretapanja književnosti u *račun* (opet jedna školska reč koja je malu decu uvodila u više sfere operacija sa brojevima) javila mi se neodoljiva želja da definišem novac. I evo do čega sam došao: *novac je vrednost izražena u brojevima*! Čini se da za ovakav zaključak i ne treba mnogo pameti. Zar se to isto ne bi moglo reći i, recimo, za trajanje: godine su vrednost izražena u brojevima. Ha! Tačno, kao što bi i mnogo šta drugo moglo da se potpuno istom definicijom iskaže. Ali, nije u tome smisao. Ako je i tačno da se ova "mudrost" može primeniti i na mnoge druge pojmove i pojave, to ne znači da prvobitna definicija nije tačna niti da se postojanjem drugih ona poništava.

Šta hoću da kažem? Pa, da se *vrednost* ne može izjednačiti sa *kvalitetom.* Dakle, nema isto značenje izrečeni sud "novac je vrednost izražena u brojevima" i "novac je kvalitet izražen u brojevima". Stižemo do takozvane poente: zamislite kad izvesni pisci popuste i vrednosni sistem izražen brojevima (mestom svoje knjige na top-listi, recimo) izjednače sa kvalitetom te knjige. Ne znate kome biste teže oprostili: sujeti pisca ili tvorcima te monstruozne izmišljotine – hit-lista.

Ovakve pojave ne bi bile zabrinjavajuće da ostaju na nivou pojave. One su, međutim, mnogo više od toga, i u početku su samo pomodnost i tendencija, ali vremenom se pretvaraju u pravi plan, program, sve s ciljem da postanu pravilo i zakoni-

tost. Otud im se ne sme pripisivati slučajnost, neozbiljnost i brza prolaznost. Njima je cilj da postanu, i ostanu, trajna vrednost. Broj je jednako kvalitet.

A kako to izgleda u praksi? Nedavno sam prisustvovao, doslovno, čitanju referata jedne popularne spisateljice *u odbranu brojeva*. Da bi dokazala da je njeno prvo mesto na listi najčitanijih knjiga neprikosnoveno u svakom pogledu i van čitanosti, koju joj, uostalom i naravno, niko nije ni osporavao, uporedila je sebe sa najumnijim, najboljim i najuvaženijim piscima veka! Naravno da u svom ego-istraživačkom radu nije tražila niti pronašla odgovarajuće odrednice poput, recimo, mesta koja su knjige tih zaslužnih pisaca zauzimala na ondašnjim ili *istorijskim* top-listama. Tačno je da ih nije mogla pronaći jer u ta doba takve liste nisu ni postojale, pošto nisu bile ni potrebne. Pisci su imali svoja mesta osvojena po zasluzi i nisu ih numerički obeležavali. No, jasna je moja poruka. Gospođa pisac bila je uvređena jer se prethodno neko javno usudio da dovede u pitanje njenu pustu želju da je prvo mesto i mesto najboljeg. Pobrkala je ovu sa jednom drugom, zavodljivijom, formulom: da je prvo mesto i najbolje mesto.

I da ne bude nikakave nedoumice: mesto prvog zaista može biti najbolje mesto, ali to nipošto ne znači da je i mesto najboljeg.

Poglavlje 3

Nekoliko meseci kasnije, najveća i najvažnija posledica pašine, ispostavilo se, špijunske posete, bio je novi dolazak i samog Njegovog veličanstva. Ali, sada ne samo u svoj saraj već i među adžemioglane. Ispravnije bi bilo reći, ovoga puta *njima je bilo dozvoljeno* da stanu pred velikog sultana. Njegova širokogrudost završavala je na strpljenju da ih sve na gomili odmeri jednim pogledom, odmahne rukom u znak da su slobodni, sedne na divan i sačeka da mu njih desetak izdvojenih pojedinačno predstave. To su učinili učiteljski aga, po zasluzi, i Deli Husrev-paša kao čovek iz vladareve pratnje, a očito kao čovek od posebnog poverenja.

Paša je sa neprikosnovenom samouverenošću govorio o svakome dečaku posebno: odakle je doveden, iz koje ili kakve porodice je rodom, za šta se posebno nadaren pokazao pri učenju i gde, po njegovom mišljenju, treba da mu se školovanje i služba nastave. Tako je Bajica pred sultanom saznao da mu je sudbina isplanirana tako da bude vezana uz vrhovnog vladara: carski saraj u Istanbulu!

Jednog jedinog časa imao je priliku da uhvati sultanov pogled na sebi i od toga se – sledio. U njemu je video čudnovat spoj ravnodušnosti i interesovanja, ali pre svega – ledenu hladnoću koju je verovatno donosila ta tolika moć u širini odlučivanja: od pitanja sitnih sudbina pojedinaca do krojenja budućnosti čitavih plemena ili država.

A opet, vojnik u njemu nije bio toliko uspavan da ne pokaže zanimanje za ove obrazovane robove od kojih će mu sutra, možda, i život zavisiti. Bajicu su naučili da će sva dovedena deca, na različitim visinama zadataka, od vojnika janičara do budućih najviših carskih doglavnika, ama baš sva, imati dokazivo zasluženu, istu ulogu prema sultanu: on će u ovoj ili onoj meri, u zavisnosti od toga koliko i kada bude blizu svih njih, imati prema njima veće poverenje no prema bilo kojoj drugoj vojničkoj formaciji. Od njihove vernosti, i pojedinačne i grupne, prema njemu, zavisiće i njegov život. Ali i njihov. Oni će mu biti štit od svih drugih: i od onih van i od onih unutar carstva. A on će biti njihov.

O svemu tome razmišljao je danima pošto je sve bilo gotovo. No, iznad svih značajnih zaključaka lebdeo je jedan mnogo jednostavniji, ali njemu daleko važniji: njega, Bajicu, više nisu krili od vladara! Tako je sada znao da im nešto vredi. Bilo je to, valjda, priznanje za prihvatanje tuđeg. U zamenu za taj pristanak, dato mu je do znanja da ga ubuduće čekaju povlastice a ne ropski usud, iako ga tog statusa nikada neće moći da oslobodi niko, pa ni sam sultan.

Sada mu je, zapravo, bilo ponuđeno da bude savršeni rob.